

A MAGYARSÁGTUDAT ERŐSÍTÉSÉNEK LEHETŐSÉGE A ZENEI NEVELÉSBEN

LAKNER TAMÁS

KIVONAT: Zenei neveltetésünk, zenei anyanyelvünk meghatározza az általános műveltségünket. Nagy szerepe van tehát az ének-zenei nevelésnek az iskolában. A tanuló identitástudatának kialakítása és személyiségfejlődése szempontjából fontos a tananyag gondos kiválasztása és értő átadása. Ez lehet a felnövő nemzedék általános műveltsége megalapozásának és nemzeti azonosságtudatának záloga. A világnézet, a nemzethez, hazához való ragaszkodás, az érzelmi kiegyensúlyozottság mind ennek hatására formálódnak. A zenei nevelésnek jóval nagyobb teret kell(ene) kapnia iskolarendszerünkben, ha a NAT céljainak megfelelő oktatási modellt szeretnénk átültetni a gyakorlatba.

Alábbi rövid írásomban néhány példával azt kívánom bemutatni, hogyan szolgálja az ének-zene új kerettanterve és az ennek alapján elkészült új tananyagok e célok megvalósíthatóságát. Az elemzéshez a tanórán használt új tankönyvek nyújtják az alapot.

KULCSSZAVAK: zenei nevelés, identitás, Kodály-módszer, népzene, néptánc, nemzeti hagyomány

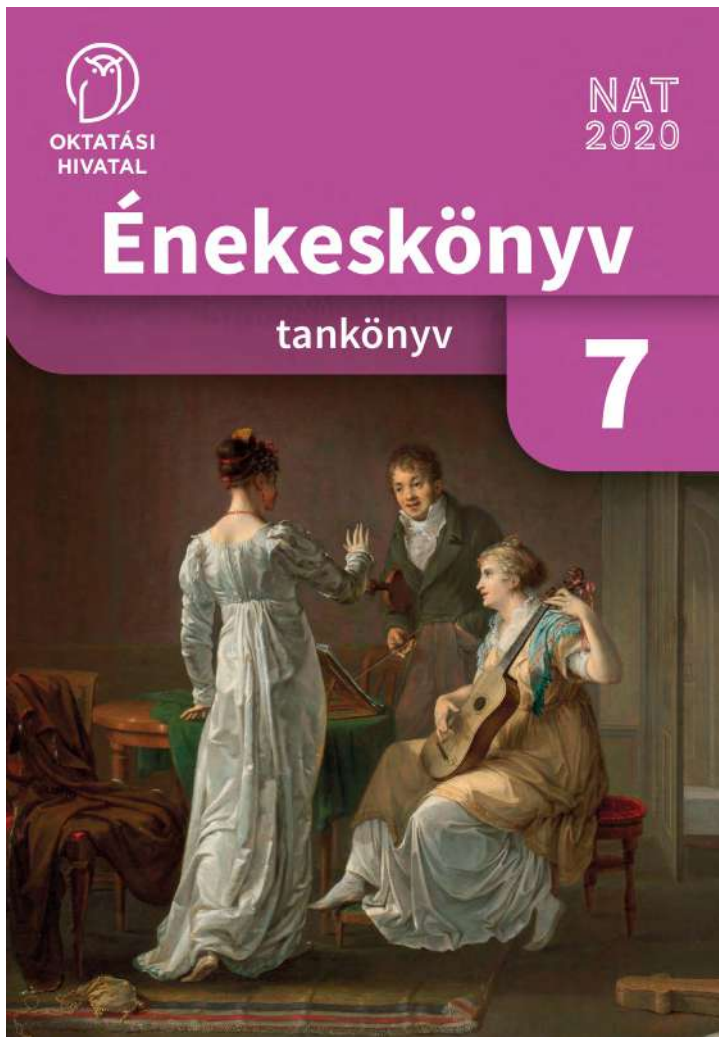
1. Bevezető gondolatok a zenei nevelés és az identitás kapcsolatáról

Értékzavaros világban élünk, így különösen fontos, hogy a gyerekeknek legyenek identitásbeli kötődései, beleértve a hazához való kötődést is. Fontos, hogy érezzék, tartoznak valahová, hiszen aki tartozik valahová, az kevésbé lesz szenvedélybeteg vagy depressziós. Az egészséges személyiség szükségleteihez az identitástudat is hozzátartozik, ezért nagyon fontos, hogy minél több ilyen kötődést élhessen meg a gyermek, és hogy ezen kötődéseinek kialakulásában az oktatás is pozitív szerepet játsszon.

A 2020-as, új Nemzeti alaptanterv (NAT) preambulumban az ének-zene oktatás és az identitástudat kapcsolatáról a következőket olvashatjuk: „Az ének- zenei nevelés a tanuló identitástudatának kialakítása és személyiségfejlődése szempontjából kiemelkedő fontosságú. A zenei nevelés akkor lesz eredményes, ha kialakul a tanuló zenei anyanyelve, mely által hazájához, nemzetéhez értelmileg és érzelmileg egyaránt kötődik. Zenei anyanyelvünk, általános műveltségünk megalapozásának és nemzeti azonosságtudatunknak fontos tényezője.” (NAT 2020: 407). Alábbi rövid írásomban néhány példával azt kívánom bemutatni, hogyan szolgálja mindezt az ének-zene kerettanterve és az ennek alapján elkészült új tananyagok? A vizsgálódáshoz az itt felsorolt új tankönyvek nyújtják az alapot:

- Dr. Lakner Tamás: Énekeskönyv 6. Oktatási Hivatal, Budapest, 2021.
Dr. Lakner Tamás: Énekeskönyv 7. Oktatási Hivatal, Budapest, 2022.
Dr. Lakner Tamás: Ének-zene 9. Oktatási Hivatal, Budapest, 2020.
Dr. Lakner Tamás: Ének-zene 10. Oktatási Hivatal, Budapest, 2021.
Dr. Lakner Tamás: Ének-zene 11. Oktatási Hivatal, Budapest, 2022.
Dr. Lakner Tamás - Rápli Györgyi - Szabó Katalin Énekeskönyv 5. Oktatási Hivatal, Budapest, 2020.

A nemzeti identitás három legfontosabb ismeret jellegű eleme, szimbóluma a magyar heraldika piros-fehér-zöldje, a Szent Korona és a Himnusz. Ez utóbbit minden gyermek elsajátítja a zenei nevelés során. A Himnusz közös éneklése számomra a legnyilvánvalóbb jele annak, hogy valóban egy nemzeti közösség tagjainak valljuk magunkat.

Dr. Lakner Tamás: *Énekeskönyv 7*. Oktatási Hivatal, Budapest, 2022.

(OH-ENZ07TA)

Dr. Lakner Tamás: *Ének-zene 11.* Oktatási Hivatal, Budapest, 2022.

(OH-ENZ11TA)

2. Kodály nyomdokain a zenei nevelésben

Kodály Zoltán hatalmas zenei és zenepedagógiai életművének számunkra kiemelkedő üzenete, hogy a nemzeti sajátosságokat a zene köntösében láttatja. Kodály számos vagy inkább számtalan írásában foglalkozott azzal a kérdéssel, hogy mi a magyar a (nép)zenében. Az alábbiakban igyekszünk megmutatni, hogyan követik a 2020-as NAT szellemében készült tankönyvek Kodály gondolatmenetét. Mindenekelőtt *Magyarság a zenében* című tanulmányából idézünk: „Van nekünk éppen a zenében egy szilárd pontunk, rajta megvethetjük lábunkat, mikor azt keressük: „mi a magyar a muzsikában”. Ez a szilárd pont a népzene, annak is a legősibb rétege.” (Kodály 1974: 133–186).

Az 1–8. osztályokban jóval több, mint 200 magyar népi gyermekdallal, a 9–10. osztályban 30 népdallal találkozhatnak a tanulók. Ennek kb. 30–35 százaléka az úgynevezett régi stílust képviseli.

Osztály	Dalpélda
5. osztályos tankönyv	<i>Erdő, erdő, erdő Hull a szilva Aki dudás akar lenni</i>
6. osztályos tankönyv	<i>Ősszel érik, babám De szeretnék páva lenni Este van már A horgosi csárda ki van festve Madárka, madárka</i>

7. osztályos tankönyv	<i>Által mennék én a Tiszán ladikon Tisza partján</i>
8. osztályos tankönyv	<i>Elmegyek, elmegyek Letörött a bécsi torony teteje</i>
9. osztályos tankönyv	<i>Megrakják a tüzet Feljött már az esthajnali csillag Repülj, madár, repülj</i>

Ezután Kodály felteszi a kérdést: „*Lehet nem ötfokú dallam is magyar?*” Majd meg is adja választ: „Minden nép dallamaira egyes tipikus szerkezetek, figurák, hangkapcsolatok jellemzők. Ezeknek sűrű ismétlésében vagy mások kerülésében ösztönös, mélyen gyökerező hajlam jut kifejezésre. A magyar dallam tipikus hangkapcsolatai mind az ötfokúságban gyökereznek. Az ötfokúság és a pentatonizáló hajlam népzeneink alapvető sajátossága”.

Majd a magyar dallam további jellegzetességeit vizsgálva így folytatja: „Ritmusa éles, határozott, változatos. Dallama lendületes, szabad mozgású, nem előre elgondolt harmonikus alapból félénken kibontakozó. Formája: rövid, arányos, világos, átlátszó. Világos a forma, mikor mindig tudjuk, hol tartunk. Egy népdal leszakadt részéről is meg lehet mondani, hogy eleje, közepe vagy vége az egésznek.” (Kodály, idem). A rubatóban, parlandóban a szöveg ritmusa adja a dallam mintázatát. A magyar nyelv sajátosságai teszik ezeket a dallamokat jellegzetesen magyarrá.

„Csak el kell merülni benne, hamarosan megtaláljuk benne magunkat s a mai életet”.

Ezen dallamok éneklésével gazdagíthatjuk a beszélt nyelvet. Közülük számos dallam verse költői magasságokba repíti az éneklőket, mint például az alábbi dalpélda retorikai szempontból is értékes sorai is.

Azt gondoltam, eső esik

Parlando ♩ = 118 Kecskeméthy Csapó Dániel gyűjtése

Azt gon-dol-tam, e - ső e - sik, pe-dig a sze - mem köny-nye-zik.

Az én sze-mem sű - rű fel - hő, son-nant ver en - gem az e - ső.

Gyere rózsám, béküljünk meg, mi egymásnak engedjünk meg.
Mind így voltak kik így jártak, mind megengedtek egymásnak.

Nyújtsad kezed bár egy felet, bár még egy szót szóljak veled.
Nyújtsad kezed keresztesen, búcsúzzunk el örökösen.

Úgy fáj az én gyöngye szívem, nem tom tiéd fáj-e vagy nem.
Fáj, es annak mit tudsz tenni? Mikor ennek így kell lenni.
S ha a tied úgy tud fájni, soha nem tudunk megválni.

https://www.tankonyvkatalogus.hu/pdf/OH-ENZ10TA__teljes.pdf

3. Magyar táncok és táncdallamok az új Ének-zene tankönyvekben

Táncdallamaink folklórunk két alaptáncának, az ugrósnak és a csárdásnak hangsúlyrendjét, lépéseit rögzítik. Néptáncaink a nemzeti jelleg változatos és beszédes kifejezői. A tánclépések leírását is tartalmazza a tankönyv pl. a *Kerek utca szegelet* (Énekeskönyv 7) című dal közlésénél.

A zenében is szükség van olyan zenei anyagra, külső formákra, amelyeket, mint a nemzet jellemének kifejező szimbólumait mutathatja be a világnak. És ennek a szimbólumnak a szerepét a XIX. században a verbunkos zene tölti be. A Kapuvári verbunk kottája mellett irodalmi idézet erősíti ezt a hatodik osztályos tankönyvben, az Énekeskönyv 6-ban.

„Mikor karikába állva elkezdték lejteni azt a délceg táncot, amit én magam is csak kétszer láttam életemben. Olyan táncz volt az, hogy azt nem lehet leírni. Benne volt a magyar daliás tempóknak egész összessége, a hetyke legénykedés, a kacziás legyeskedés, a dévaj jó kedv [...]: taps, lábdobbantás, sarkantyúpengetés, mind egyszerre...” (Részlet Jókai Mór: Rab Ráby c. regényéből.)

<http://mek.niif.hu/00800/00839/html/jokai17.htm>

A Magyarországon élő, akár idegen származású muzsikusok is verbunkos kompozíciókkal tesznek vallomást a nemzeti közösséghez való tartozásukról. E stílus népszerűsége oly nagy lesz, hogy külföldi mesterek – mint pl. Haydn, Beethoven, Schubert, majd később Brahms, Berlioz stb. nagy előszeretettel használják fel a verbunkos dallamkincset magyar vonatkozású műveikben pl. Johannes Brahms V. Magyar táncában.

Johannes Brahms: V. Magyar tánc

Allegro ♩ = 136

f

p legg.

f

Amit tehát a külföld 1800 óta magyar zene címen ismer, az csakis a verbunkos zenéje. Könnyű felismerni e stílus jellegzetes vonásait: a bokázót, a bővített szekund használatát, a jellegzetes ritmusokat és figurációkat, triolafüzéreket, a „Lassú” és a „Friss”, szélesen szabadon áradó, mélabús hallgató nóta és a tüzes „cifra” ritmus váltakozását. Itt ismét visszautalhatok Jókai Mórnak a Rab Rábyból már fentebb idézett soraira.

Biharitól, Lavottától kiindulva az első európai rangú magyar műzenei alkotások is erre épülnek Erkel, Liszt művészetében, melyek kiemelt helyet kapnak a kerettantervben. A magyar nemzeti opera két emblematikus darabja, a Hunyadi László és a Bánk Bán, a magyar történelem tragikus, de fontos eseményeivel megkülönböztetett figyelmet kap, mint ahogy Liszt magyar rapszódiai is.

4. Népi kultúra – magaskultúra – európaiság

A valódi népi kultúra reprezentálása a magyar magaskultúrában Bartók és Kodály művészetében realizálódik. A két nagy mester bizonyította, hogy többszólamúságunk, – mely csak néhány száz évre tekint vissza – alapja az egyszólamú dallamvilágunk. A *Székely fonó*, a *Háry János*, a *Magyar képek*, a *Concerto* csak néhány példa a sok közül, melyek a kerettantervben természetesen domináns jelentőséggel bírnak.

Az őket követő nemzedékek számbavétele áttekintést ad a XX. század végének és a XXI. század első két évtizedének legjelentősebb alkotóiról. Ennek az időszaknak az egyik emblematikus darabja Szokolai Sándornak az erdélyi falurombolás elleni segélykiáltása, az *Ima rontás ellen* című műve, mely a tizedik osztályos Énekeskönyvben kapott helyet.

A nemzeti kultúra átmentésének, tovább élésének fontos eleme a népdalgyűjtés, melynek jelentőségét a tankönyvek úgy is kiemelik, hogy a gyűjtési helyeket, a gyűjtőket minden esetben feltüntetik. Ezzel a diákok számára az is érzékelhetővé válik, hogy a Kárpát-medence minden táján, Moldvától Nyugat-Magyarorszáig élő és virágzó népdalkultúrával találkoztak híres népdalgyűjtőink.

A hagyomány nagy jelentőségű a mai ember mindennapi életében is, mert az meghatároz(hat)ja egyéni és közösségi azonosságadat. Ezt erősítik a tankönyvekben kitüntetett helyet elfoglaló bemutatató leírások és zenei idézetek is, amelyek népi hagyományokat,

népszokásokat elevenítenek föl. A képi illusztrációk nagy részét a hazai tárgyalakotó népművészetből merítik a tankönyvek egyes népviseletek, népművészeti alkotások bemutatásával.

https://www.tankonyvkatalogus.hu/pdf/OH-ENZ05TA__teljes.pdf

A magyar kultúrtörténet egy-egy eleme zenei példákhoz kapcsolva ugyancsak jelen van pl. *Tihanyi visszhang legendája* (Énekeskönyv 6.), vagy éppen egy-egy, az adott zenei téma szempontjából

aktuális népmese. Nemzeti ünnepeinknek is külön figyelmet szentelnek az énekeskönyvek, az ezekhez kapcsolódó zenei anyagok erősítik a diákok érzelmi azonosulását a jelentős történelmi eseményekhez.

A nemzeti mellett az európai zenetörténet megidézése is fontos eleme a zenei nevelésünknek. „Minél több közünk van az európai kultúrához, annál nagyobbra nő a magunké is.” – írja Kodály a *Viszszatekintés*-ben. (Kodály 1974.)

A zenei nevelés, ahogy az már a második alpontból is egyértelműen kiviláglott, Magyarországon (ma ismét) Kodály zenei nevelési elvei alapján történik. A koncepció lényegi eleme, hogy minden gyermeknek esélyt kíván adni a kulturális felemelkedésre. A magyar kultúrába ágyazottsága pedig egyértelművé teszi, hogy nemzetnevelési program nélküle nem képzelhető el.

Kodály kisiskolások között

Talán ez a néhány kiragadott példa, és a felsorolt elvek is bizonyítják, hogy a zenei nevelésnek jóval nagyobb teret kellene kapnia iskolarendszerünkben. Vizi E. Szilveszter volt akadémiai elnök szavait érdemes itt felidézni, aki szerint „Egy nemzet sorsa az iskolában dől el!” Mi pedagógusok töretlenül hiszünk ebben! Ezért készültek az új Énekeskönyvek is.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Jókai 2007. Jókai Mór: *Rab Ráby*. Kossuth Kiadó, Budapest.

<http://mek.niif.hu/00800/00839/html/jokai17.htm> Legutóbbi megtekintés: 2022. július 1.

Kodály Zoltán 1969: *A magyar népzene*. Zeneműkiadó Vállalat, Budapest.

Kodály Zoltán 1974: *Néphagyomány és zenekultúra*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.

Kodály Zoltán 1974: *Visszatekintés*. Összegyűjtött írások, beszédek, nyilatkozatok I. Sajtó alá rendezte és bibliográfiai jegyzetekkel ellátta Bónis Ferenc. Zeneműkiadó Vállalat, Budapest.

Dr. Lakner Tamás 2020: *Ének-zene 9*. Oktatási Hivatal, Budapest.

Dr. Lakner Tamás 2021: *Énekeskönyv 6*. Oktatási Hivatal, Budapest.

Dr. Lakner Tamás 2021: *Ének-zene 10*. Oktatási Hivatal, Budapest.

Dr. Lakner Tamás 2022: *Énekeskönyv 7*. Oktatási Hivatal, Budapest.

Dr. Lakner Tamás 2022: *Ének-zene 11*. Oktatási Hivatal, Budapest.

Dr. Lakner Tamás 2020: *Énekeskönyv 5*. Oktatási Hivatal, Budapest.

5/2020. (I. 31.) Korm. rendelet. A Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról szóló 110/2012. (VI. 4.) Korm.

rendelet módosításáról. *Magyar Közlöny*, 17/2020. 290–447.

Letöltés időpontja: 2022.10.01.